

Spoločenské a kultúrne hodnoty dneška a ich vplyv na mladú generáciu

doc MUDr Igor Škodáček, PhD

FEMINA

15.10.2009

Slov. spisovateľ

Hodnotový systém mladých ľudí

K deťom treba pristupovať diferencovane. V predškolskom veku bežne opozične vzdorujú čo treba niekedy riešiť po opakovaných pripomienkach aj dôraznejšie. Prehnaný, tzv. švédsky model výchovy dakedy predstavuje aj nezáujem, alebo vyčerpanosť rodičov. Pri opozičných postojoch adolescentov deti nemajú naučený vzorec uvedomelej poslušnosti, ktorý mali získať už v predškolskom veku. Dnes jedinci v puberte sa správajú často opozične, sú arogantní, drzí a agresívni. Mnohí rodičia im nestačili vštepiť základy hodnotového systému. Hodnotový systém vytvárajú jedinci na základe motívov a udržiava sa v prejavoch správania.

Hodnoty a postoje

Hodnota- znamená koncepciu žiadúceho cieľa

-voľba medzi alternatívami

-sňahový prvok dosiahnutia, udržania či vyhnutia sa

udalosti

Ľudská hodnota predstavuje ovplyvnenie biologickej roviny socializáciou, sú kryštalizáciou spoločenskej skúsenosti. Hodnota je osobný predpoklad, ktorý leží v základe postojov, týka sa obecných princípov, napríklad čo je morálne, či sociálne žiadúce, aké sú záujmy. Hodnotový systém vytvára garanciu normy, ktorej vonkajšiu formu predstavuje legislatíva. Postoje väčšinou vychádzajú zo základnej hodnotovej sústavy človeka. Niekedy sa nezhodujú osobné postoje s sociálnymi normami, nemusia vyjadrovať jeho osobné názory.

Teória motivácie

Správanie má už na biologickej úrovni prvky akcie a reakcie. U najnižších organizmov ide o taxie.

U vyšších organizmov ide o reflexy, pudy, motívy, ktoré u človeka vytvárajú vôľové konanie. Učením vzniká motivácia.

Teória motivácie:

Motív je pohnútkou, príčina konania, kde ide o vonkajšie podnety, alebo vnútorné impulzy - zahŕňajú pudy a inštinkty, ktoré u človeka predstavujú potreby umožňujúce udržať homeostázu vnútra človeka. Výchylkou z homeostázy (nedostatok alebo nadbytok) vzniká potreba. Motívy (potreby) sú príčinami dvoch základných foriem správania: k dosiahnutiu podnetu - apetencia, k úniku pred podnetom - averzia.

Vôľové konanie

Medzi motívmi môže vzniknúť konflikt, kedy človek prežíva rozhodnutie. Podkladom prežívania je boj motívov (nevie či chce, alebo nechce) čo je podkladom vôle. Vtedy ide o vôľové konanie ktoré je obmedzované zvykmi, návykmi, sugesciou, hypnózou, zážitkom premoženia (mal sa inak rozhodnúť), uskutoční spontánne rozhodnutie (zbrklé), alebo je ovplyvnené patologickými poruchami (hypobúlia a pod.). Motívy sa štrukturujú výchovou.

Dôsledky výchovy

Vo výchove je pre adolescenta a jeho rodičov dôležité všímať si agresívne impulzy a pretaviť ich do konštruktívnych prejavov (súťaživosť, asertivita a pod.) Mladí ľudia sa majú naučiť prejavovať svoje pocity a konflikty a nepreukazovať ich behaviorálne, čo vedie k agresívnemu správaniu. Od detstva majú mať v sebe morálny rámec, spojený s ochotou vychovávateľov ich porozumieť. Preto aj v prostredí chudoby môžu vznikáť krásne spôsoby spolužitia členov rodiny s otvoreným riešením konfliktov a vytváraním morálnych hodnôt, ktoré sa prejavujú v spolužití s ostatnými ľuďmi. Je to výzva pre všetky rodiny, lebo poznáme pravý opak – agresivitu, gaunerstvo, podvody, predstieranú vieru u mnohých zbohatlíckych rodín bez štruktúry komunikácie, emocionality a hodnotového rebríčka, čo predstavuje depriváciu.

Problém sub- až deprivácie

Pre zdravý psychosociálny vývoj jedinca je dôležité nepripustiť psychickú depriváciu, alebo subdepriváciu v jeho najskorších vývojových štádiách, čiže nepripustiť nechcené tehotenstvo a zabezpečiť dieťaťu v pozdejšom vývoji primerané vzory mužnosti a ženskosti. Psychickú depriváciu u detí možno zvrátiť napríklad podporou intelektových schopností dieťaťa v školskom období, rozvíjaním telesnej sily a obratnosti, podporou súťaživosti. V stredoškolskom veku pôsobiť podporou záujmov a schopností dieťaťa, ktoré vedú k neskoršiemu sebauplatneniu v zamestnaní, pomocou pri vyzrievaní sexuálnych či erotických tendencií a v prebúdzaní rodičovského záujmu po narodení vlastného dieťaťa. V deťoch sa tak vypestovávajú hodnoty tolerancie.

Tolerancia

Tolerancia (po lat. *tolerare* = strpieť) je:

- spôsob myslenia a konania charakterizovaný znášanlivosťou, ktorá bráni potlačovaniu či odsudzovaniu iného názoru, postoja či konania
- uznanie práva inej osoby na prejavenie vlastného názoru, postoja či konania v prípadoch, ktoré si takéto uznanie priamo nevyžadujú
- termín sa objavil v 16. storočí v dobe náboženských vojen a chápal sa niekedy pejoratívne ako synonymum ľahostajnosti k pravde náboženských dogiem alebo k prijímaniu kacírstva.
- V dnešnej dobe sa termín tolerancia chápe ako duchovný postoj (individuálny alebo kolektívny), ktorý každému dáva slobodu vyjadrovať názory a postoje, odlišné od názorov druhých.

Tolerancia vs. agresia

Toleranciu máme zakódovanú už v prírode, keď žijú spolu hostitelia a votrelci navzájom výhodne v symbióze, napríklad prvoky a baktérie. Podobne cez toleranciu v hierarchickej spoločnosti sa vytvára sociabilita a tým väčšie šance na prežitie, hoci duševne je človek stále lovcom. K loveckej agresii sa ako výhodná priradila tolerancia. Spoločenské kultúrne správanie, del'ba práce, lepšia komunikácia, tolerancia sociálnych rozdielov so schopnosťou sa podriaďovať a počúvať to všetko prinášalo selektívne výhody. Napriek tomu sa presadzuje násilie a agresia, čo vyplýva z ich podstaty.

Násilie a jeho formy

Násilie sa môže definovať ako patologický spôsob interakcie konkrétneho jedinca, prípadne skupiny, s okolím. Prehľadne sa rozlišujú tri druhy násilia:

- Násilie páchané formou agresie – zahŕňa v sebe verbálne alebo fyzické útoky voči osobám alebo voči predmetom.
- Násilie páchané formou manipulácie – ide o neagresívne „ohlupovanie“, násilie z podriadenej pozície a pod.
- Násilie páchané kombináciou oboch predchádzajúcich typov.

Známy český neuropatológ Koukolík uvádza tri základné príčiny agresie: dedičnosť, ochorenie alebo úraz mozgu a nakoniec učenie.

Prejavy agresie

Jestvuje rebríček postupne sa zvyšujúcich stupňov agresie:

- agresívne myšlienky, ktoré sa neprejavujú navonok
- slovná agresia
- agresia voči predmetom (kopanie do dverí, rozbíjanie predmetov...)
- agresia smerovanú na zvieratá a ľudí .
- ďalší typ agresie a to týranie a zneužívanie dieťaťa (Child Abuse and Neglect - CAN syndrome), čo je prejavom správania rodičov alebo iných osôb, ktoré dieťa duševne či telesne poškodzuje. V súčasnosti sa odhaduje výskyt CAN sy v rozpätí 1-2% z celkovej detskej populácie.

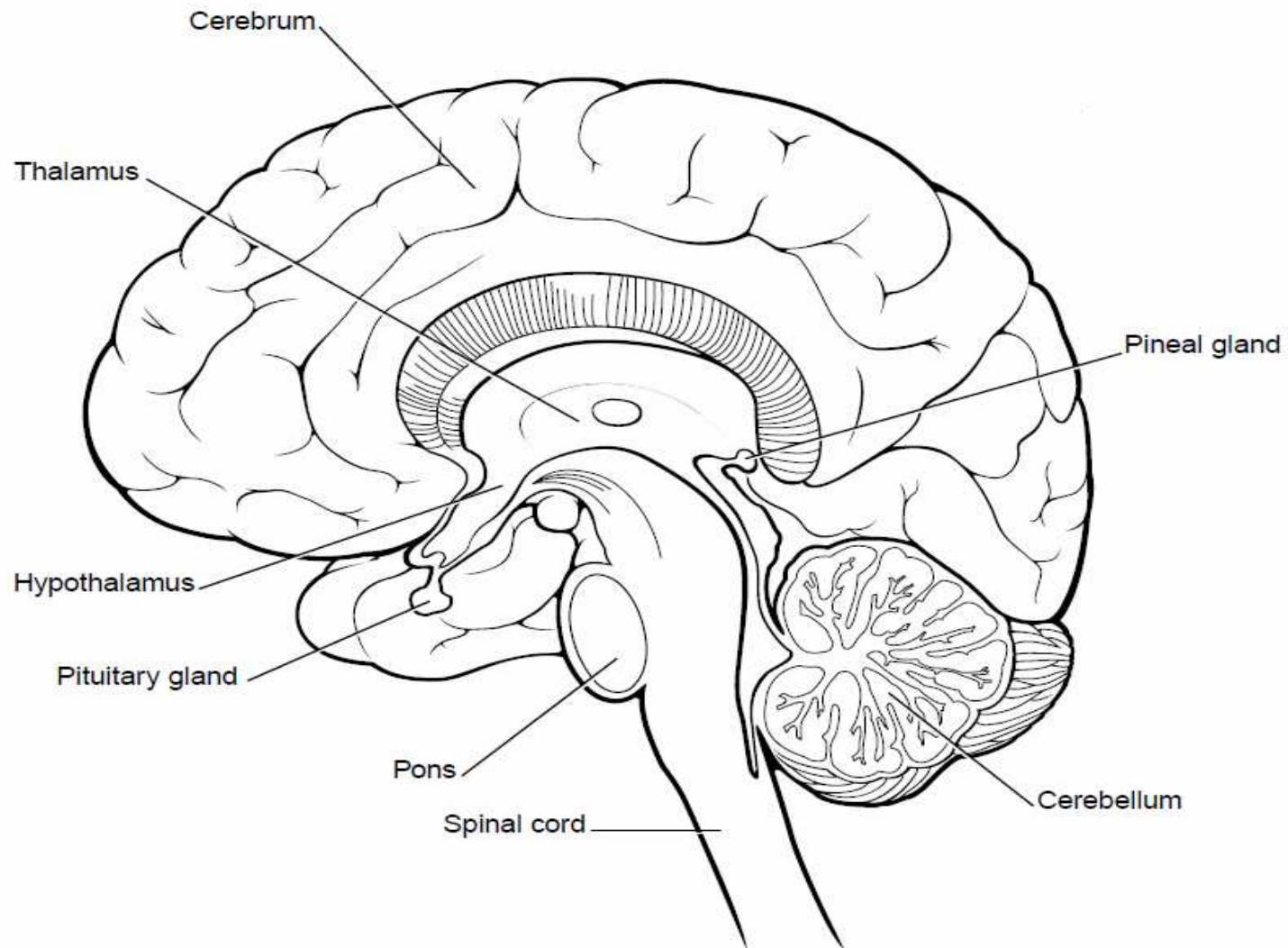
Dôsledky tolerancie a agresie

Ľudské životy sa rozvíjajú na báze genetických dispozícií ovplyvnené okolím, ktoré ich formujú alebo deformujú. V toku dejín sa presadili jedinci s poruchami osobnosti presadzujúci často zvrhlé názory k potláčaniu názorov inak vychovaných ľudí. Niektorí nezvládnu takto vytvorený nátlak a riešia to útekom do svojho vysnívaného sveta, alebo do samovraždy. Preto je dôležitá úloha vytvorenia legislatívnych pravidiel, ktoré umožnia uplatniť človečenské hodnoty a brániť zlovoľnosti, prekračovaniu noriem. Iba tolerancia môže ľudí pozdvihovať. K tomu má byť človek vychovávaný.

Dôsledky slov

Navonok sa to tak nezdá, ale vplyv slova je veľmi účinný na správanie ľudí o to viac ak ide o osobnosť vo vývine. Slovo sa zosilní ešte viac pri pôsobení optických a iných vnemov (napr. čuchových). To ľudia poznali od pradávna do dnešných čias existujúcich médií. Médiá najmä od čias Guttenberga vplývali ako informačné nosiče na jemne prepracovanú sieť mozgových funkcií ovplyvňujúc plasticitu najmä vyvíjajúceho sa mozgu. Tie sa ukladajú v rámci neurokognitívnych sietí veľkého rozsahu ponajviac do amygdalohipokampálneho komplexu.

Pohľad na mozog z vnútornej strany



Dôsledky médií

Čím je niekto mladší, tým má aj menej rozvinuté spojenia s oblasťami mozgu najmä pre logické myslenie, závery, plánovanie. V zjednodušenej podobe možno uviesť, že sa jedná anatomicky najviac o orbitomediálnu prefrontálnu kôru. Podliehajú viac citovo prifarbeným názorom. Týmto spôsobom sa ľahko nimi manipuluje a pomerne ľahko sa vytvára "brain washing", pretvárajú sa hodnotové rebríčky. Nedospelí sa pod vplyvom médií ľahko odpútajú do denného snenia, uletia do svojich predstáv, v ktorých sa vyžívajú a prekonávajú svoje neistoty, úzkosti. Pri podľahnutí často antisociálnym názorom iných silnejších alebo starších ľudí, či predpojatým vnímaním médií, prekonávajú takéto stavy aroganciou, výsmechom, podceňovaním iných alebo agresiou.

Dôsledky médií

Atmosféru národa bazálne vytvára kultúra, ktorou si udržuje identitu. Po strate viery je kultúra v súčasnom svete najmä kultúrou mladých, ktorá je rozširovaná médiami. Po padnutí stereotypov poučovania o náboženstve, viere, úcte k tradíciám, obradom pre prevzatie dedičstva po predkoch si dnešní adolescenti majú tvoriť vlastný spoločenský poriadok. Podľa Scrutona kultúra im vykresľuje mladosť ako cieľ, nie ako prechodné obdobie k dospelosti, v ktorom sa vyžaduje bremeno zodpovednosti, odbornosti a mravnej disciplíny aj pri výchove detí a manželstve. Tento typ kultúry vyradil z platnosti estetický objekt a miesto neho postavila reklamu.

Dôsledky médií

Demokratický proces vedie ducha jedného človeka k novým myšlienkam a druhého k nemysleniu. K tomu prispievajú aj masovokomunikačné prostriedky. V súčasnosti k nim patrí v prvom rade televízia, ako médium poskytujúce možnosť autentického zachytenia skutočnosti. Veľa detí strávi u televízie denne dve až 3 hodiny aj viac, čo sa dá porovnať s časom stráveným v škole za sto až stodvadsaťpäť dní v priebehu roka. Nadmerné sledovanie televízie psychicky formuje detský mozog (Juan, 2002) s tvorbou nových hodnôt a motivácií. Veria tomu čo vidia v televízii, nerozlišujú medzi zábavou a reklamou.

Dôsledky médií

Pre deti sú obzvlášť nebezpečné napínavé a strašidelné filmy. Deti sledujú televíziu so silným citovým prežívaním a môže dôjsť u nich ku zníženiu sebakontroly, majú emocionálnu skúsenosť strachu. Môžu spĺňať dokonca kritériá sociálnej úzkostnej poruchy ak abnormálna úzkosť vzniká pred 6 rokom (Drtílková, 2001). Sú vystavované násiliu nielen v kriminálnych príbehoch a westernoch, ale aj v kreslených filmoch a správach zo sveta. Albert Bandura (1983) tvrdí, že násilie v televíznom vysielaní vnáša agresívne správanie do spoločnosti. Vytvára modely agresívneho správania, pričom televízia neučí agresivite, ale posilňuje existujúce predispozície pre alebo proti agresivite.

Dôsledky médií

Internet vytvoril obrovské možnosti komunikácie medzi ľuďmi, ale na druhej strane má preukázateľný potenciál narušiť ich osobné vzťahy. V r. 1998 pracovníci Carnegie Mellon University zistili, že ľudia ktorí strávili denne na internete niekoľko hodín zažívali vo zväčšenej miere pocity smútku a osamelosti. Pritom čím viac úzkosti cítime, tým viac vyhladávame zábavu a čím viac zábavy máme, tým viac cítime úzkosť. Človek zahltený informáciami nevie čo si má s nimi počať a následkom je anxieta a depresia.

Dôsledky médií

Médiá majú možnosť upevňovať primerané správanie, ale aj sklon inklinujúci k agresivite, napríklad u detí s hyperkinetickými poruchami. Médiá nekontrolovateľným vplyvom, ktorý je veku neprimeraný môžu vyvolať i iné patické odchýlky v jedincovi napr. samovraždy. Pôsobenie hlavne audiovizuálnych diel svojou konštrukciou (ako je napr. fantasy) môžu ešte viac vplývať na jedincov s nábehom k psychickým poruchám. U psychicky tangovaného jedinca môžu vyprovokovať halucinácie, úzkosti, tenzie, bludy. To aj vysvetlí vo vzťahu k situácii navonok nepochopiteľné prejavy konania takéhoto dieťaťa - útek, agresiu, plač, krik, strach, poruchy vedomia, nočné desy, pomočenie a podobne, ktoré si zasluhujú okamžitú psychiatrickú pomoc.

Dôsledky médií

Inadekvátne obsahy rôznych médií –od optických po auditívne (napr. hudba Kurt Cobaina)-u predisponovaných nedospelých vyvoláva anxiétu. V detskom veku sa úzkosť prejavuje pri hypochondrických predstavách, obsesiách a kompulziách, poruchách reaktívnej príchylnosti, strachoch z objektov ako aj pri stavoch zlosti-temper tantrum, porúch spánku, posttraumatickej stresovej poruche, fóbiách, pri úzkostných poruchách v rôznej miere podľa veku.

Dôsledky médií

Oproti tomu u delikvencie pri poruchách osobnosti ide o agresívnu a nesocializovanú osobnosť s posunutými hodnotovými rebríčkami. U nich je zjavne pôda na neblahý vplyv hororov, katastrofických dejov, agresívnych vyobrazení, znásilnení, drzostí prezentovaných v niektorých médiách. Technicky to nie je vina médií. Vždy sa budú vyrábať filmy, hrať divadlá, písať knihy, rozprávať deje s hororovým, lascívnym či pornografickým obsahom. Skôr ide o nedostatky vo vývine svedomia rodičov, ktoré badať v ich vonkajšom správaní a pre dieťa predstavujú model v identifikácii s nimi.

Dôsledky médií

Našťastie sa vytvárajú ďalšie prepojenia neurocytov oblastí mozgu so zážitkami hlavne pri pružnom a rýchlom vývoji mozgu nedospelých. Maturujúci mozog a prostredie na seba pôsobia a určujú ktoré skupiny synaptických spojení budú posilňované a stabilnejšie a ktoré budú oslabované a úplne distrahované. Dá sa predpokladať udržiavanie ekvilibria pozitívnych zážitkov s negatívnymi pri bežnom tzv. všednom živí, ktoré sa môžu získať aj z produkcie rôznych médií. Zodpovedne profesionálni pracovníci médií vedia, že pracujú s informáciami, ktoré môžu byť nebezpečným materiálom pre psychiku detí.

Dôsledky médií

Preto citovo a rozumovo vyrovnaní predvádzkovatelia mediálnych štruktúr, tvorcovia programov a vôbec pracovníci v kultúre naplňajú svoje produkcie, diela v intenciách dobra, tolerancie, empatie a étosu, ktoré sa dostanú do mozgu a psychiky najmä mladých ľudí. Nevylučuje to multikulturálnosť a rôznorodosť produkovaných výtvorov, ktoré sú neustále chránené na psychiku konzumentov. Vplyv diel inak zameraných tvorcov a mediálnych pracovníkov, zaoberajúcich sa až obsedantne patologickými prejavmi človečenstva záleží iba na technickej a legislatívnej úprave ich nekontrolovateľnosti (napr. cez internet) pôsobenia na jemnú psychiku detí a vytvárania adekvátnych hodnôt.

Dôsledky médií

Cesta k spokojnejšiemu životu vedie cez kreativitu, ktorú pasívni konzumenti tzv. zábavných programov z médií nevedia vzbudiť. Mládeži je možné dať vízie a priestor. Vedome by sa mala rozvíjať empatia od detstva, tak ako sa deti učia písať, počítat', čítať. Je to záležitosťou rodiny, pedagogiky, práva, medicíny a vôbec celého štátu v úzkej spolupráci s nadnárodnými organizáciami. Upozornenie na úlohu masmédií by malo byť konečne zakotvené aj v zákone o duševnom zdraví, na ktorého zmysluplnosť prednášajúci upozorňoval od r. 1994.

Jednoduchosť hodnôt filozofie

Zásadným leitmotívom filozofie sú vlastne otázky: "Ako žiť?" "Čo robiť?" a princíp "Rozvíjaj seba-neškod' druhým-šetri prostredie".